

TAUTOSAKININKAS JURGIS DOVYDAITIS 100-ąsias gimimo metines pasitinkant

Andžela Jakubynienė

Šįmet spalio 19 dieną minėsime žymaus tautosakos rinkėjo Jurgio Dovydaičio 100-ąsias gimimo metines (1907–2001). Tautosakininkas gimė Runkių kaime, Marijampolės apskrityje. Mokslus pradėjo Višakio Rūdos pradžios mokykloje, juos tęsė (1918–1927) Kauno „Aušros“ gimnazijoje. 1927–1928 m. lankė Marijampolės pedagoginius kursus, juos baigęs, mokytojavo Alvito pradžios mokykloje. 1935 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą, kurį baigė 1939 m. Prasidėjus karui, Dovydaitis išvyko į Vilnių ir pradėjo studijuoti Vilniaus universitete. Jį baigė 1943 m. Nuo to laiko šis miestas tapo jo nuolatine gyvenimo vieta, čia jis atsidėjo tolesniam tautosakos rinkimui ir publikavimui.

Rinkti tautosaką Jurgis Dovydaitis pradėjo dar būdamas gimnazistas. Paragintas savo draugų, Jono Aisčio ir Petro Juodelio, surinktą medžiagą 1926 m. parodė profesorui Vincui Krėvei, ir šis jo veiklą įvertino itin teigiamai. Atsiminimuose Dovydaitis rašė: „Tai tikriausiai ir lėmė mano, kaip tautosakininko, tolesnį pasirinkimą. Galbūt ne vien tai. Tuoj po Velykų už surinktą medžiagą gavau tris šimtus litų. Supratau, jog tautosakos rinkimas – naudingas darbas ir atlyginamas kaip ir visi kiti.“¹

1929 m. Jurgis Dovydaitis parašė knygelę „Tautosakos rinkėjo darbas“. Joje smulkiai aprašė tautosakos rinkimo būdus bei su jais susijusius sunkumus: „šis darbas yra nelengvas, nes, be geros sveikatos, stiprių nervų ir energijos, dar turi žmogus save prisiversti dirbti ir darbą pamėgti.“² Jonas Balys knygutę įvertino labai gerai, todėl jau 1930 m. profesorius Mykolas Biržiška pasiūlė Jurgiui Dovydaičiui sudaryti nedidelį dainų rinkinėlį mokiniais. Po metų išėjo jo užrašytos tautosakos rinkinys „Dainos“.

1960 m. tautosakininkas įsigijo „protingąją dėžutę“ – juostinį magnetofoną. Dėl nuolatinio magnetinių juostų trūkumo, jo manymu, ne tokių vertingų ar labai žinomų dainų įrašydavo po vieną du posmelius. Dėl tos pačios priežasties iš pradžių beveik visai neirašinėjo ir pasakojamųjų tekstų, tik jų dainuojamuosius intarpus. Kad ir kaip taupant juostas, jų susidarė daugiau nei 1200.

¹ *Vakarinės naujienos*, 1992, spal. 29, p. 3.

² Jurgis Dovydaitis. *Tautosakos rinkėjo darbas*, Kaunas, 1929.

Didžiausiu savo atradimu Dovydaitis laikė pasakas su dainuojamaisiais intarpais. Nors jis rinko visą tautosaką, bet šis žanras jam buvo išskirtinis ir tokių pasakų surinko nemažai. 1957 m. išeina pirmasis (kiti išėjo 1987, 1997, 2000) jo parengtas tautosakos rinkinys „Lietuvių liaudies pasakos su dainuojamaisiais intarpais“.

Dar tais pačiais metais tautosakininkas išleido lietuvių pasakų rinkinį „Užburta karalystė“, vėliau pasirodė „Senelių pasakos“ (1972), „Vaikų dainų“ rinkinys (1980), „Paukšteliai gieda“ (1985) ir kt. O pasaka „Saulės vaiduotojas“, kurią Jurgis Dovydaitis užrašė 1955 m. Salake iš Jono Skurkos, susilaukė didžiulio susidomėjimo. Ji buvo išversta į keliolika slavų kalbų, taip pat į germanų, arabų, japonų kalbas. Dėl šios pasakos radimo autorystės tautosakininkas net bylinėjosi su viena rašytoja. Tik po septyniolikos metų „teismų, sveikatos graužaties ir nevilties“ tiesa buvo pasiekta.

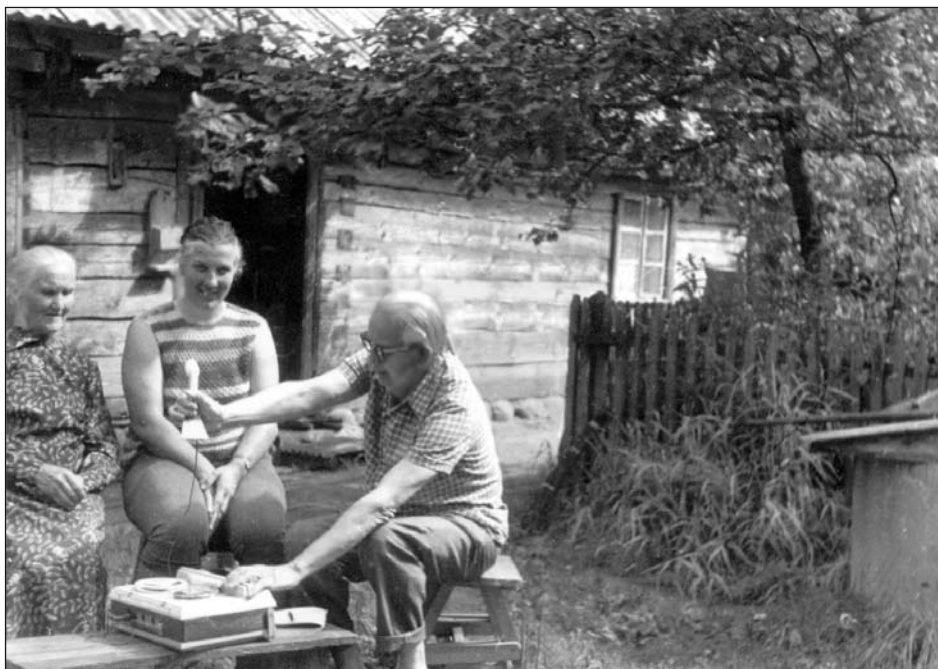
Vėlesniais tautosakos rinkimo metais Dovydaitis pradėjo domėtis dainuojamosiomis mįslėmis. Šio žanro specialistai jas vertino atsargiai, todėl jam magėjo įrodyti, kad mįslės buvo menamos ne tik sakytiniu, bet ir vokaliniu būdu. Iš įrašų ir susirašinėjimo su pateikėjais matyti, kad tautosakininkas domėjosi kiekviena dainuojamosios mįslės atlikimo aplinkybe. Antai laiške Juzefa Ramanauskaitė atsako Jurgiui Dovydaičiui: „Dainuojamas mįsles, kaip ir kitą tautosaką, daugiausia išmokau iš namų. Tėvelis mums padainuodavo užmindamas mįsles, mes atsakydavom. <...> Susitikę kaimo vaikus ir taip vieni kitiems užmindavom, taip pat ir jaunimas. O ar jie buvo iš kitur tai girdėję, ar tik mus pamėgdžiojo, aš to negaliu tiksliai pasakyti...“

Jurgis Dovydaitis triūsė ir kalbotyros srityje. Didžiajam lietuvių kalbos žodynui užrašė apie 20 tūkstančių žodžių, parengė senosios Kabelių tarmės rinkinį „Paskutinė jotvingė“. 1952 m. nuvykęs į Vilniaus kraštą, Dovydaitis sutiko žmonių, jo manymu, tebekalbantių jotvingiškai: vietoj „d“ tardavo „g“. Jis buvo įsitikinęs, kad atrado išnykusią jotvingių tarmę, nors kalbininkai to nenorėjo pripažinti. Tautosakininkas dėl šio nepripažinimo jautė didelę nuoskaudą. Vis dėlto dalį šių tyrimų medžiagos jam pavyko paskelbti „Kalbotyroje“ (1978). Šis darbas dar nebaigtas tirti, nes medžiagos, pasak rinkėjo, sukaupta apie penkis kilogramus.

Jurgis Dovydaitis užrašo tautosaką iš Palubeckytės

Fotografavo J. Dovydaitis 1932 m. (LTRFt 321)

Jurgis Dovydaitis įrašo tautosaką
iš Genovaitės Stepkovičienės ir jos dukros Onos Čereškevičienės 1980 m. (LTRFt 3318)

Jurgis Dovydaitis suprato renkamos tautosakos mokslinę vertę, todėl tiek iš savęs, tiek iš kitų reikalavo aiškumo ir didelio tikslumo. Jau minėtajame „Tautosakos rinkėjo darbe“ jis rašė, kad būtina užrašyti ne tik pateikėjo gimimo datą, jo gyvenamąją bei kilmės vietą, bet ir dainos, pasakos ar sakmės išmokymo istoriją. Dažnai primindavo, kad kuo daugiau prie dainos yra pastabų, tuo ji svarbesnė. Paties Dovydaičio užrašytos pastabos labai pravarčios šių dienų tautosakos rinkėjams, pavyzdžiui, kodėl jo nepriėmė į vieną ar kitą trobą, koku metu pataikė ateiti pas pateikėją: per šienapjūtę, rugiapjūtę, šventes, kaip pavyko prikaltinti žmones dainuoti, kokia jų emocinė būsena ir panašiai.

Išmaišęs visą Lietuvą, neaplenkdamas Baltarusijos ir Lenkijos lietuviškų kraštų, šis žmogus surinko neįkainojamos vertės ir dydžio tautosakos archyvą. Jame tautosakos vienetai skaičiuojami šešiaženkliais skaičiais. Archyvas saugomas Lietuvos literatūros ir tautosakos institute, įvairių Vilniaus bibliotekų fonduose.

Apie uolius tautosakininko rinkimo metodus ir buvimą visur, kur tik pasisuksi, sklandė įvairių legendų. Muzikologė Zita Kelmickaitė yra pasakojusi: „Manęs studentai klausia: „Kas tas Dovydaitis? Gal policininkas? Nes kur pasisuksi, ten, sako, „Jurgis Dovydaitis jau buvo“. Aš jiems paaiškinau, kad tas žmogus buvo vi-soj Lietuvoj. „Tai kiek jam metų, kad jis pabuvojęs ir prieš karą, ir po karo?“³

Jurgis Dovydaitis visada gebėjo rasti pateikėjų, užmegzti ir palaikyti su jais ryšį. Jie bendraudavo daugelį metų, su kai kuriais iš jų susirašinėdavo. Tautosakininkas

³ *Vakarinės naujienos*, 1992, spal. 29, p. 3.

buvo įsitikinęs, kad per pirmą ar antrą apsilankymą žmonės pasako ne viską – užmiršta, nedrįsta. Todėl vienas iš jo rinkimo metodų buvo aplankyti pateikėjus po keleto metų. Iš garso įrašų knygų matyti, kad iš tų pačių žmonių tautosaka užrašyta po penkerių, dešimties ar daugiau metų. Ir vis kitokia. Draugų tarp pateikėjų Dovydaitis turėjo visur. Išvažiavęs į vieną Lietuvos kraštą, po savaitės jis jau būdavo kitame. Neatsitiktinai laiškuose save vadindavo „Pakeleiviu“.

Pradėjęs rinkti tautosaką šešiolikos metų, Dovydaitis ją rinko ir tvarkė beveik iki pat mirties. Sukaupu turtu – tautosakos archyvu – jis labai rūpinosi ir didžiavo. Pateikėjai J. Ramanauskaitei rašė: „Jei neturėčiau savo menkojo pomėgio – rankraštyno – man būtų labai liūdna...“ Pradėjęs silpnėti sveikatai, susirūpino jo saugumu ir išlikimu. Viename interviu 1995 m. daug kartų užsimena apie šį rūpestį: „Norėčiau, kad nepražūtų mano rankraštynas.“ Todėl 1998 m. didžiąją dalį sukauptos tautosakos padovanoja Lietuvos literatūros ir tautosakos institutui. Čia saugoma 350 tautosakos sąsiuvinų, 45 stambūs teminiai rinkiniai, 1243 magnetinės juostos, kuriose užfiksuota per 100 tūkstančių įvairių žanrų tautosakos kūrinių, 800 fotojuostelių, nuotraukų, didelis pluoštas Broniaus Uginčiaus šifruotų melodijų.

Taigi drąsiai galima sakyti, kad Jurgis Dovydaitis surinko didžiausią Lietuvoje asmeninį tautosakos archyvą. Tie skaičiai tokie stulbinami, jog sunku patikėti šio žmogaus begaline kantrybe ir entuziazmu. Manychiau, jog tautosakos rinkimas Dovydaičiui buvo ne tik darbas, bet ir gyvenimo būdas. Jo žodžiais tariant, „Reikia mokėti kantriai užrašyti, reikia mokėti rasti žmogų. Didžiausio atkaklumo ir atsidavimo tautosakai reikia“⁴.

⁴ *Diena*, 1995, gruodž. 29, p. 9.